

Ze žiwjenja storhnjena – nic pak z pomjatka

Hanka Šercec – katolska Serbowka židowskeho pochada

Hanka Šercec (nalěwo) na službje pola Krawčikec w Zejicach

Fota: z wobsydstwa J.-M. Elic

Před zachodom do mojeje ležownosće w Hórkach bu tutón pjatk, 12. septembra, za Annemarie Kreidl přiwzatu Hanku Šercec kopolak-plesternak položeny. W samsnym času bu tute čisło Katolskeho Posoła hižo čišćane. Tohodla móže so rozprawa wo tym hakle w přichodnym wudaću wozjewić. Ale wuwědomić sej tola hižo raz móžemy, što tala młoda žona bě, na kotruž kopolak-plesternak dopomina.

Wjele staršich ludźi dopomina so na přewšo rjanu šwižnu hibićiwu młodu žonu z čornymi kudźerjojnymi włosami. Wona bě přećelna, dobroćiwka, dušna a zdžěłana wosoba z wosebitym wuprudženjom, móhtrjec nimala zemjanskim.

Z nuzy

Židowska swójbja Kreidl pochadžeše z Českeje. Wokoło 1900 zasydli so w Drježdžanach. Hancyny džěd, překupc Carl Kreidl, založi ze swojej mandželskej Berthu w sakskej stolicy drastowy wobchod. Carl a Bertha Kreidl znaještaj jara derje Marju Šercec a Jurja Šerca z Hórkow, kotraž běštaj předchadźacej wobsedzerjej mojeje ležownosće. Wonaj běštaj bratr a sotra. Do domu prajichu jim Křižanec.

Jako so wopokaza, zo bě Kreidlec sydomnaćelětna džowka Gertrude zańdžena, pytaštaj staršej za wupućom. Tutón namakaštaj pola Šercec w Hórkach.

Gertrude Kreidl, mać Hanki Šercec

Tak přećahnj Gertrude Kreidl do Hórkow a porodzi dnja 15. awgusta 1918 doma pola Šercecow swoju njemandželsku džowku Annemarie. Serbsce rěkachu jej Hanka.

Po wěstym času nawróci so mać Gertrude Kreidl do Drježdžan a woženi so pozdžišo stawej přiměrjenje z fabrikantom. Jeje džowka pak wosta w Hórkach pola Šercec a wotrosće – wotpowědnje woli Kreidlec swójbju – po katolskim wašnjnu w ryzy serbskej wokolinje wosrjedź serbskeje džěćiny. Dokelž njebě Gertrude hišće pońolětna, přewza džěd Carl nad Hanku zakonske zastupnistwo.

Přirodne přiwuznistwo wopytowaše prawidłownje Hanku kaž tež Marju Šercec a Jurja Šerca. Přinjesechu k wosebitym podawkam dary sobu, kotraž běchu za wjesnanjow njezwučene.

Adoptowanje

Wot lěta 1923 do 1925 prócowaše so Marja Šercec wo to, zo by holcu za swoju přiwzać směła. Do tutoho wašnja postupowanja słuša, zo dyrbyeše Hanka jako sydomlětna předšulska holca před zastupjerjemi hamtskeho sudnistwa wuznać, hač chce wona ze židowskeje do katolskeje wěry přestupić. W adopciskim zřěčenju so pisa, zo bu Hanka wot Šercecow jara derje zastarana, lubosćiwje wočehnjena a zo su Hórki pola

Hanka Šercec je po wuchodźenju šule wšědnje w narodnej drasće chodźila.

Šercecow za nju te najlěpše měštno. Dale so postaji, zo je Marja Šercec přirodna mać a zo ma so Hanka w katolskej wěry wukublać. Za to dyrbyeše Marja Šercec po žadanju Hórcanskeje gmejnskeje rady swoje cyle zamóženje, kiž wotpowědowaše hódnocě noweho jednoswójbného domu, hamtskemu sudnistwu w Kamjencu zapołožiť.

Po podpisanju toho zřěčenja w měrcu lěta 1925 bu wona dnja 13. apryla samsneho lěta wot kapłana Jurja Hórniku wukřčena a zastupi do Chróšćanskeje šule. Dla přestupa a pozdņnjeje křčeńcy njesmědžeše z runolětnymi k přěnjemu swjatejmu woprawjenju hić, ale hakle dwě lěće pozdžišo dnja 7. apryla lěta 1929, hdžež je ju znowa kapłan Hórnik na tutón sakrament přihotował.

Firmowanje jako trójne wuznaće

W juliju 1934 bu wona w Chróšćicach wot biskopa Petrusa Leggi firmowana. Spytam sej tón wurjadny podawk předstajeć, jako kročeše Hanka w družkej drasće a za njej kmótra w narodnej drasće po dołhej chódbje w swjatočnje wupyšenej cyrkwi k wołtarjej a so před biskopom poklakny. Na prašenje biskopa, kotre firmowanke mjeno je sej wuzwoliła, wotmołwi wona: „Ester.“ Kak je wosada na to w tym wokomiku reagowała? Za mnje bě to trójne zjawne wuznaće: sprěnja ke katolskej wěry, z tym zo je sakrament firmowanja přijala, zdruha k swojemu židowskemu pochadze z tym, zo je sej mjeno Ester wuzwoliła a střeća k serbskemu narodej, dokelž je w družkej drasće šla.

Po zakónčenju šule w lěće 1933 poda so wona na službu do Zejic, do Čemjerc, do Kamjeneje pola Radworja, do Drježdžan a skrótko do Kamjenca.

Po wuchodźenju šule nošeše Hanka wšědnje narodnu drastu. W knize Bena Budarja „Sym měta tajki strach“ nańdžemy foto z lěta 1938, na kotrymž wona na swojich 20. narodninach jako družka postawu swjateje Marije nošo do Wólms-

Něhdyši Šěrcec statok w Hórkach (džensa Elic)

dorfa (džensa Vilémov u Šluknova) putnikuje.

Po wupjelnjenju tak mjenowaneje „Nichtariererklärung“ w léće 1937, z kotrejž je so wona k swojemu pochadej wuznała, je so po zapiskach mojeho nana Bena Ele jeje dóńt z přesčěhanjom přez Gestapo pohubjeńšit. Husćišo jewjachu so ranjace wumjetowanja a podsuwanja přećiwo Hance a přirodnymaj staršimaj. Wot léta 1939 dyrbyeše zjawnje židowsku hwězdu nosyc, štož pak wona nječinyše. Potom zakazachu jej w narodnej drasće chodźic a so na rejach wobdželeć. Susodža prošachu ju w juliju 1941 jako družku na kwas. Smědžeše pak jenož w swjędzenskim šaće na kwas hić.

Distancowanje a podpěra

Jurij Šěrc njeje zahe z přeswědčjenja do Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) zastupił, ale zo by z tym Hanku lěpje škitac móht. Tola tež wón dyrbyeše wjackróc brutalne přeslyšowanja přez Gestapo znjesć. Džeń a bóle so ludžo wot Šěrcecow distancowachu. W awgusće 1941 zemrě 70lětny Jurij Šěrc, jeje hladanski nan, škitar a džěłodawar.

To najhórše za nju bě, zo jej Gestapo po smjerći Jurja Šěrca zakaza, wotnětka do cyrkwyje chodźic, Bože služby wopytać a swjate sakramenty přijec. Te-

hdy zastara franciskanski pater dr. Lucius Teichmann ze Šleskeje jako administrator dušepastyrse Chróšćansku wosadu. Serbscy duchowni buchu džě 1940 wupokazani. Njedziwajo na zakaz je pater Lucius Hanku tajnje ze swjatymi sakramentami zastarował. Wón wosta přećiwo nadběhowarjam Gestapo kruty a podpěraše Hanku Šěrcec.

Wot léta 1941 bě židam w Němskej powšitkownje džěto zakazane. Najebać to přiwza ju w léće 1942 jeje firmowanska kmótra Marja Kubašowa k džětu w korčmje w Njebjelčicach (džensniši Deleńkec statok), zo by džěto měła a škitana była. Dokołž ličba hosći spadny a dokołž nochcychu so někotři wot Hanki

poslužowac dać, dyrbyeše so po swjatkach léta 1942 tohole džěta wzdać a Njebjelčicy wopušćic.

Represalije

Po smjerći přirodneho nana Jurja Šěrca bu Hance prikazane, zo ma so we wěstych wotstawkach w Drježdžanach pak na policajskim prezidiju abo na zarjedže Gestapo přizjewic. Wobčežne běše, zo njesmědžeše wona wot léta 1942 zjawne puće ani zjawne wobchadne srědky hižo wužiwać. Přeco je ju přirodna mać Marja přewodžala. Při přeslyšowanjach dyrbyeštej sej wumjetowanja, podsuwanja a wobskóřby wumyslenych njeskutkow naposkać. Na po-

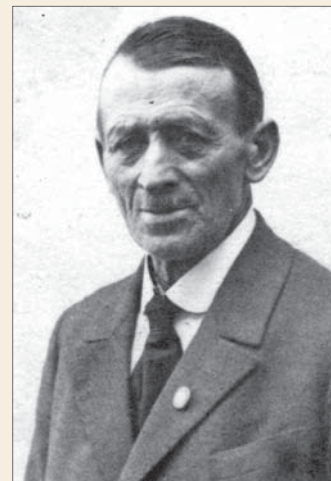

Historiski foto wjesneje młodžiny w Hórkach z léta 1938. Mjeznimi je Hanka Šěrcec (w druhim rynku přěnja wotprawa w narodnej drasće).

slednim tajkim přeslyšowanju bu Hanka Šěrcec dnja 6. awgusta 1942 zajata. Tak spēšnje kaž móžno wobroći so Marja Šěrcec w Drježdžanach na prawiznika, kotryž jej slubi, zo so hnydom w tutej naležnosći ze zapodaćom na najwyše zarjadniske instancy Němskeho reicha w Berlinje wobroći. Wšě prócowanja wostachu njewuspěšne.

1943 zemrěła

Nazymu 1942 dóńdžeštej wot Hanki dvě póstowej kartce z Bunzlauwa a Opelna (džensa Bolesławiec a Opole) do Hórkow. Jedyn swědk je ju hišće we Łódži widžal. Potom zhubiču so jeje slědy. Hamtske sudnistwo w Kamjencu postaji w smjertnym wozjewjenju jako datum smjerće 1. julij 1943. Wša próca Marje Šěrcec, swoju

Jurij Šěrc

přirodnu džowku wróco dóstać, wosta njewuspěšna. Wona čakaše hač do swojeje smjerće na nawróť Hanki. W testamentě bě jej cyłe swoje zamóženje přewostajiła. 4. februara 1948 je nimale 75lětna zemrěła.

Zmužici byli

Moja wowka Hańža Elina bě kuzina Šěrcec Marje a Jurja, mój nan Beno Ela bě wulkokuzenk Hanki Šěrcec. Wo wosamoćenu Marju Šěrcec staraše so po smjerći bratra Jurja wosebje Pawoł Ela z Lejpolda, mandželski Hańže Elineje. Mam wulku česćownosć před tymi, kotřiž so w najstrašnišim času zmužiče wo Hanku starachu njehladajo na sebje, na swoje přežiwenje abo derjeměće. *Jěwa-Marja Elic*

„Nětko mam k njej naraz wěsty zwisk“

W Hórkach kopolak-plesternak za katolsku Serbowku židowskeho pochada Hanu Šěrcec položeny

Z třepotacym hłosom powita widzomnje rozbudžena Jěwa-Marja Elic pjatk, 12. septembra, dopoldnja něhdže 250 přitomnych před swojim statokom w Hórkach. Lěta doho je so wona z dórntom swojeje dalšeje přiwuzneje Annemarie Kreidl – přiwzateje Hany Šěrcec – zaběrała, kotraž bě 1943 ani hišće 25lětna swoje žiwjenje přisadzić dyrbjala.

A nětko je wony wokomik přišoł, zo bu za tutu katolsku Serbowku židowskeho pochada před Elic statokom kopolak-plesternak, přěni w serbskej rěči, položeny.

Wulka wjetšina přitomnych na swjatočnosći bě młódša hač 20 lět. Z Worklec, Ralbic a Radwora su šulerjo wyšich lětnikow runje tak do Hórkow přijěli kaž 1. serbska kulturna brigada z Budyskeho Serbskeho gymnazija. Ze zakładneje šule w Chróscicach su so šulerjo wot 2. do 4. lětnika rano pěši do Hórkow nastajili, zo bychu přěni raz položenje kopolaka-plesternaka na serbskej wšy dožiwili.

Wumělc hnuty

Z Kólna pochadzacy wumělc Gunter Demnig, kotryž je wot lěta 1993 hižo něhdže 48.000 kopolakow-plesternakow we 18 krajach položil, bě wjacekróć zadžiwany. Najprjedy namjetowaše, zo njeměť so jenož serbski, ale radšo serbski a zdobom němski kopolak položić. Ale to mała iniciatiwna skupina, kotrejž tež Jěwa-Marja Elic přislušeše, na žadyn pad nochcyše. Jeničce serbski ma to być, bě jasnje zwuraznjena próstwa. Ale hišće bóle so zadžiwa, jako z małym zapozdženjom na položenje kopolaka-

plesternaka do Hórkow dojdže. „Běch jara rozhnuty“, praji wón po zarjadowanju. „W tajkej małej wšy telko ludzi njejsym nihdy wočakował. Scyla je to jara porědko, zo je zajim tak wulki. Zwjetša přińdže 30 do 50 wosobow. Wobžaruju, zo dyrbjach spěšnje dale do Budyšina, zo bych na Bohatej za Alfreda Kristellera tohorunja kopolak-plesternak položil.“ A samsny džeň popołdnu bě wumělc hižo dalšeho položjenja dla w Žitawje a poda so po tym dale do Čěskeje.

Swjatočnosć jimała

Dostojna njeje jenož na njeho swjatočnosć w Hórkach skutkowała. To su tež mnozy z młódšich a staršich ludzi runje tak zwuraznili. Přinošowała je k tomu sobu kulturna brigada pod nawodom Friedemanna Böhm. Wón je so hišće dobre po hodžiny do toho starosćił, kak móhli młódzi spěwarjo w dešču stejote noty a předešćnik džeřčo twórbu zanošować. Ale na šěrmy mokrym dnju so runje za čas swjatočnosće njedeščowaše.

Spočatnje zaklinča „Ow, Božo, smil so“. W tym času, hdyž Annamaria Hadanec žiwjenjoběh Annemarie Kreidl – přiwzateje Hany Šěrcec – přednjese, Gunter Demnig za tutu katolsku Serbowku židowskeho pochada kopolak-plesternak položi. Na to zaspěwa chór „Dona nobis pacem“.

Z kim sobu rěčiš?

„Kóždy čłowjek ma samsnu dostojnosć, dokelž lubuje Bóh kóždeho čłowjeka jenk“, rjekny farar Clemens Hrjehor, kotryž je

Annamaria Hadanec přednjese žiwjenjoběh Hany Šěrcec.

położenje kopolaka-plesternaka jara spěchował, w krótkim duchownym slowje. Wón dopomni na nacionalsocialistiski čas, wot kotrehož ideologije „su so tež naši ludžo, naši wěriwi natyknyć dali“. Namolwi, zo njeby so tajke něšto hižo wospjetowało. Při tym nawjaza na přitomnosć: „Tež džensa mamy ludzi, kotřiž wotpokazanje nazhonjeja. To so stawa w rjadowni, we wšy, w kraju.“ A prašeše so retorisce: „Kak spěšnje damy so tež my džensa wot wotpokazowanja a hidženja natyknyć?“ Tohodla pozbudži farar, zo měť kóždy na to kedžbować, z kim sobu rěči, „hač z tymi, kotřiž hidu a wotpokazowanje šěrja, abo z tymi, kotřiž so wuznawaja a škitaja, tak kaž je so Chrystus za kóždeho čłowjeka zasadzał“.

Z hłowu a wutrobu so kopolić

Wumělc Gunter Demnig rozložil pozadk akcije kładženja kopolakow-plesternakow, „štož wšak njeje přičina radosće“. A tola so

wón nad kóždej nowej městnosću, kotraž k tomu přińdže, raduje. Gmejna Chróscicy, do kotrejež Hórki słušeja, je 985. komuna w Němskej z tajkim wosebitym kamjenjom zasadenym město jednoreho plesternaka. Na džesać króć džesać centimetrow wulkej mósazowej plaće su najwazniše daty jednotliwego čłowjeka, na kotrehož so spomina, podate. W Hórkach je napisane:

TULE NARODŽI SO A BYDLEŠE
ANNEMARIE KREIDL
PŘIWZATA
HANA ŠĚRCEC
KATOLSKA SERBOWKA
ŽIDOWSKEHO POCHADA
LĚTNIK 1918
ZAJATA 1942
MORJENA 1943

Gunter Demnig skedžbni, zo wšak so wo narowne kamjenje njejedna. „Přiwšěm so kóždy, čitajo stowa na kopolaku-plesternaku, awtomatisce před woporom pokłoni.“ Wón citowaše šulerja, kotryž bě raz zwuraznił: „Kopolić měť so tule z hłowu a wutrobu.“

Přitomnosć rabija

Wosebity hósć na swjatočnosći w Hórkach bě Alexander Nachama, 1983 rodženy rabi Drježdžanskeje židowskeje wosady. Wón rozjasni, zo maja židža wopominanje za jara wažne. Rabi Nachama začuwa, zo mnozy scyla rady njewopominaja a so na stawizny njedopominaja. Za njeho zwisuje wopominanje z přewzaćom zamołwitosće za stawizny.

Drježdžanski rabi Alexander Nachama porěča na kóncu swjatočnosće. Wjace: www.posol.de

Wumělc Gunter Demnig pokaza krótko do zapožoženja kopolak-plesternak, přěni w serbskej rěči.

Ze zanjesejom twórbje „Knjezowy jandžel“ so za mnohich hnujaca swjatočnosť zakónči. Něchtóžkuli stupi po tym k plesternakej-kopolakej, kotryž na Hanu Šěrcec dopomina, a ju pokłonywši so počesći.

„Bě namaj kaž wulka sotra“

Wosebje mnohich šulerjow dla stej so časoswědce zwólniwe wuprajitoj, wo swojich dožiwjenjach z Hanku Šěrcec rozprawjeć. Włóžneho wjedra dla džěchu přitomni k tomu do rumnosće wohnjowej wobory. Marja Kubašec z Kamjenca a jeje sotra Hana Deleńkowa z Njebjelčic powědašej žiwje, kak su pola nich doma přijomnu młodu žonu dožiwili. „Naš nan je na tuberkulozu zemrěl. Naša mać, kotraž je so natyknyla, dyrbyeše na dlěši čas do chorownje. Tuž je wo to prosyla, zo by Hanka k nam přišla“, powědaše Marja Kubašec, kotraž běše tehdy džewječlětna. Ale jenož něhdže

Hana Šěrcec z małym Joachimom Lawom, pozdžišim Hórčan-skim rěznikom, najskeje 1929

štyri njedzele je tam wostać móhla. Mjeztym 90lětna Hana Deleńkowa dopominaše so žiwje na wony čas. „Wona je pola nas w korčmje sobu poslužowała. A potom je jedyn hósć

rjekł: ‚Von einem Nichtarier möchte ich nicht bedient werden.‘ Moderator farar Hrjehor so jeje hnydom woprašja, hač bě to Serb. Na to Hana Deleńkowa wotmołwi, zo bě drje wón po pochadze Serb, zo pak je wjele němcowat. Mjeno wšak njepřeradži. Wobě časoswědce njejeje so na dožiwjenja z Hanku Šěrcec jenož jara derje dopominałoj. Wočiwidne bě tež, zo stej ju jara rady mětoj: „Wona bě namaj kaž wulka sotra“, wobě zwuraznišej.

Jěwa-Marja Elic rozloži wjele z toho, štož je wo swojej dalokej přiwuznej Hanje Šěrcec w sporym džěle wuslědžiła. Přístup k archiwam je hakle dóstała, jako zamó přiwuzniski počah dopokazać. Wjele z toho je wona w zašty m čisle Katolskeho Posoła hižo wozjewiła. Nimo toho planuje wona wo Hanje Šěrcec, kotraž bě we wokolinje wosebje pod mjenom Křižanec Hana znata, spisać dokumentarisku knihu. Na prašenje fararja Hrjehorja za Jurja Kochowej knihu

„Židowka Hana“ rjekny Jěwa-Marja Elic, zo jedna so w tym padže wo literaturu, kotraž drje so na historisku wosobu počahuje, zo pak njejedna so při njej wo stawiznisku knihu.

Wothłós šulerjow

Šulerjo běchu po dobrej hodžinje zdžěla jara překwapjeni. „Sym wjele noweho zhonila“, praji Janka Pawlíkec z Radworja. Jeje sobušulerka Alena Šolčić z Pančic-Kukowa doda, zo bě to za nju zdobom „hinaša forma stawizniskeje hodžiny, kotruž sej derje spomjatkuješ“. Johanna Cyžec z Wotrowa rjekny: „Přewšo zajimawe bě, zo sym wo přikładze z našeje nje- posrědnjeje wokoliny zhonila. Zo stej k tomu přiwuznej wo dožiwjenjach z njej rěčatoj, je mje wosebje jimało.“ Fabian Neter z Ralbica doda, zo wobjednawaja w šuli jako projekt dónt Hany Šěrcec. „Njejsym wo tym dotal ničo wědzał. Nětko mam k njej naraz wěšty zwisk.“

Dónt nětko značiši

Jěwa-Marja Elic powita spočatnje přitomnych ze słowami Michaela Kleinerja, zapósłanca israelskeho parlamenta Kneset, kotryž bě raz rjekł: „Žiwjenske stawizny jednotliwego čłowjeka předstajaja njeprawdu nacionalizma jasnišo hač spominanje na tysacy anonymnych woporow.“ Na kóncu njeje Jěwa-Marja Elic jeniče swoju rozbudzenosć wotpožila. Wona jako wučerka je cyle zbožowna, zo je so z požoženjom kopolaka-plesternaka dónt Hany Šěrcec wosebje mnohim młodym ludžom, ale runje tak šěrokej zjawnosći do wědomja zwolać móhł. R. Ledźbor

Česć za Hanu Šěrcec

Hana Deleńkowa, Marja Kubašec a Jěwa-Marja-Elic

Fota: rl (5), pr